

„Hol vagy István király?”

Jákli István:

Szent István az ember

Bethlen Gábor Könyvkiadó, 1996.

„Ah, hol vagy magyarok tündöklő csillaga?” tette fel a kérdést 1938-ban Kodály Zoltán *Ének Szent István királyhoz* című kórusművében a másfél évszázaddal korábbi Bozóký-énekeskönyv szövegét alapul véve. Korszakok válthatják egymást, az alapprobléma, úgy tűnik, változatlan. Mennyiben segíthet a mindenkori jelen problémáinak megértésében, illetve az ezekre adott alternatív válaszlehetőségek kiépítésében első királyunk alakja, az általa megtestesített eszmeiség?

A szerző, Jákli István, tíz éves korától a szaléziánusok esztergomtábori fiúnevelő intézetében tanult. Már ekkor az volt a vágya, hogy a történelemmel foglalkozhasson. Ez azonban csak nyugdíjas éveire valósulhatott meg. 1945-től Németországban él, itt lett Bogyay Tamás tanítványa. Első könyve már Magyarországon jelent meg 1992-ben „... a magyarokhoz küldetett” címmel, mely Szt. Wolfgang regensburgi püspök, a magyarok egyik legkorábbi hittérítőjének életét írja le.

Szt. Wolfgang és Szt. István életrajzában egyaránt azonos kérdés foglalkoztatja: a rendelkezésünkre álló források és későbbi korok interpretációja alapján hogyan tudunk közelebb kerülni egy adott kor kiemelkedő személyiségéhez, aki nem artisztikus életvitelével, hanem a „szürke” hétköznapiak dolgosa munkálkodásával tűnik ki.

Egy életrajz megírása mindig hálás feladat volt és marad, hiszen a szélesebb olvasóközönség számára leginkább „emésztethető” formában így juthatnak el a régebbi és újabb tudományos ismeretek. Ezért is szimpatikus a szerző választása, mikor

olyan személyiségek bemutatására vállalkozik, akik a keresztény államiság kiépítésében a nélkülözhetetlen alapok letételén fáradoztak, és munkálkodásukat mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy későbbi korok szervesen folytatni tudták az általuk megkezdett munkát. Alapítók és követők szellemisége élesen nem különült el egymástól, az eszme átörökítése vált a legfontosabbá. Ugyanakkor ez a folyamat természetesen vonta maga után, hogy az alapítók személyes kvalitása, érdemei háttérbe szorultak. Ezért is tiszteletre méltó az a vállalkozás, mely kora középkori történelmünk olyan alakjaira hívja fel a figyelmet, akik az új alapok lerakásának kevésbé hálás feladatain, a keresztény államiság feltételrendszerének kidolgozásán fáradoztak.

Szt. István életének felvázolásához a szerző azonos paramétereket használ, mint korábbi, Szt. Wolfgangról szóló művében. Ezek, az egyben fejezetcímként is funkcionáló viszonyítási módok a következők: származása, gyermekkora, környezete, megjelenése, egyénisége, családja, az uralkodó, öregkora és halála, vallássága, személyisége európai tükörben, az ezer éves példakép.

Mint Jákli István a bevezetőben elmondja, legfontosabb feladatának azt tekintette, hogy a történész nemzedékek által Szt. István életéről összegyűjtött ismereteket élővé tegye, mivel, mint az sokszor akaratlanul is megtörténik, a tettek elta- karják az embert, aki „legendákba szépítve és merevítve nem léphet ki ércbe öntött szobrának árnyékából.”

A szerző az életrajz megírásakor alapvetően Bogyay Tamás és Györffy György munkáira támaszkodott, akik az utóbbi évtizedekben a király egyéniségével, jellemével részletesebben foglalkoztak. A kötet

bevallott célja, hogy mérsékelni próbálja a vonatkozó szakirodalom által felvetett „kontrasztos” Szt. István-képet, mely egy fiatal, keménykezű uralkodót állít szembe az öreg, fia halála után vakbuzgóságba esett királlyal. Ő a kialakult Szt. István-kép két aspektusát közelíteni próbálja egymáshoz, az életmű szervezettebb egységét kívánja felmutatni.

A könyv nagy erénye, hogy a királyról kialakított hitelesebb kép érdekében rengeteg forrásrészlettel illusztrálja Szt. István alakját, így hosszabb-rövidebb részleteket olvashatunk a kisebbik, nagyobbik, és a Hartvik-féle István-legendából, István törvénykönyveiből, az Intelmekből, Szt. István levelezéséből. De megjelennek Anonymus, a Képes Krónika, Thúröczy János krónikájának vonatkozó sorai is. A szerző az István-kép kialakításakor a liturgikus énekek, imádságok, prédikációk vizsgálatára is felhívja a figyelmet.

Szt. István életének leírását az Árpád-dinasztia leszármazási rendjének felsorolásával kezdi, különös tekintettel a honfoglalás utáni kor fejedelemre. A kalandozások lezárulása után a Géza fejedelem által támogatott kereszténység térfoglalását írja le, a fejedelem diplomáciai próbálkozásait, hogy országát a keresztény Európa integráns részévé tegye. Pogányság és kereszténység sajátos keveréke az, amibe István beleszületik, mindkét kultúra rányomja bélyegét a felnövekvő gyermekre. A hadtudományban való jártasság megszerzése az egyik oldalról, a keresztény lelki élet megteremtése a másikon nevelői, Szt. Galleni Brúnó és Szt. Adalbert segítségével.

A szerző kitér a korszak egyházi mozgalmaira is. A 11. század szerzetesi mozgalmi közül délnémet térítők közvetítésével a gorzei reform érvényesült leginkább Magyarországon. A gorzei reformra a kolostori fegyelem visszaállításán túl a világi társadalom felé nyitás volt jellemző. Nem zárkóztak el a tömegektől, a kegyuraknak is szerepet adtak az egyházi

életben. Ezzel magyarázható a király egyháztámogatása, gazdag dotációi, tevékeny részvétele az egyház életében.

Istvánnak sikerült az őslakos és később betelepült népekből egy egységes országot ötvöznie, királyi kíséretében az újonnan érkezettek is megjelentek, a társadalmi mobilitás nagyobb kereteket öltött. Neveltetéséből adódóan az egyházat kiemelten támogatta. Székesfehérváron Aachen mintájára bazilika építésébe kezdett, püspökségeket alapított, Esztergomot érseki rangra emelte, megkezdte az alsóbb szintű egyházi szervezet kiépítését. A káptalani iskolák feladata lett az utánpótlás nevelése, ezen iskolák voltak az egyházi kultúra letéteményesei is az adott korban. Szt. István egyéniségére legendák, krónikák, törvények és az Intelmek szövegei segítségével próbál a szerző választ adni. Ezek alapján első királyunkat az irgalmasság, szívós hit, önmegtartóztatás, hitbéli buzgalom, Isten és ember iránti szeretet éppúgy jellemezte, mint az erő, energia, hatékonyság, a múlt tisztelete. Részben a középkor keresztény királyeszményének jellemzői is ezek, de talán egyetlen korabeli uralkodó esetében sem valósult meg úgy a gyakorlatban, mint éppen István esetében. Nyitottságára mi sem jellemzőbb, mint hogy a vadászat éppúgy élete részét képezte, mint a keresztény irodalom ismerete. Ez utóbbinak legszebb jele az Intelmek, mely bár nem István saját alkotása, de az uralkodó belső igénye hozta létre. Ez egyben fia iránti szeretetének legszebb példája is.

A szerzőt főként az a kérdés foglalkoztatja, hogy a magánélet mennyire szólhat bele egy 11. századi uralkodó, jelen esetben Szt. István életébe, uralkodói teendőibe. Arra a következtetésre jut, Imre fia halála – a család bármilyen nagy szerepet töltött is be életében – nem sújthatta le annyira, hogy uralkodói feladatait ne teljesítse. Hiszen egyrészt az ősök nyomdokain haladva apja államalkotó munkájának folytatását vállalta, másrészt a

koronázás és felkenés szertartása, mint az isteni hatalom elnyerése által a keresztény államiság megőrzésének feladatát kellett teljesítenie, melynek szerves részét képezte e feladat átörökítésének kérdése.

E feladatok értelmében egy király első-sorban uralkodó, akinek esetleges személyes fájdalmain túl kell lépnie ahhoz, hogy műve, jelen esetben az egyházi és világi közigazgatás kiépítése, a változásokat tükröző egységes jogrendszer életben maradjon, az Intelmekben megfogalmazott államelméleti rendszer ne csak István torzóban maradt remeke, hanem élő gyakorlat legyen. Tudta ezt István is, ezért volt számára fontos a méltó utód kijelölése unokaöccse, Orseolo Péter személyében. „Kegyetlenség” is ezzel az átörökítéssel kapcsolatos: kegyetlenül lesújtott a kereszténység és a keresztény államiság esetleges támadóira, ezzel is az utódlást akarta biztosítani, műve átmentését.

István életének leírása európai kitekin-téssel zárul. Kora Európája is érzékelte a Magyarországon meginduló változásokat. A magyar király személye – egyensúly-politikájának köszönhetően – Európa szemében megemelkedett. Ezt nagyban elősegítette Gizella bajor hercegnővel kötött szerencsés házassága. István külföldi kolostorokkal őrzött kapcsolatot, nemzetközi imaközösségek tagja lett, zarándok-házakat tartott fenn Rómában, Konstan-tinápolyban, Jeruzsálemben. Biztonságossá vált a Magyarországon átvezető szárazföldi

zarándokút. Kortársai és későbbi korok írói is tisztelték.

A mű befejező részében a szerző Szt. István alakjának továbbéléséről ír. Európai kultuszhelyeit (Scheyern apátsága, a bam-bergi székesegyház, Aachen, Köln) veszi sorra, majd az angol és portugál királyi ház Szt. Istvánhoz fűződő hagyományait. Az európai kitekintés után magyarországi továbbélését vizsgálja énekek, legendák, prédikációk, történeti művek tükrében. Így többek között olvashatunk a Kézai Simon, Bonfini, Ransanus, Heltai Gáspár és a Karthauzi Névtelen által hagyományozott Szt. István-képről. Jelen korunk felé közeledve kitér a Hartvik-legendá barokk értelmezése által kialakított Regnum Marianum eszmerendszerre, és az ezt erősítő 18. századi credetű Szt. Jobb kultuszra, majd Szt. István kultuszának 19. századi ellaposodására, mely Koppány felértékeléséhez vezetett. Végül az iskolai oktatásban betöltött helyét tisztázza, illetve sorra veszi Szt. István ábrázolását irodalmunkban az epika, líra és dráma műnemén belül.

Szt. István személyének e rendkívül sokoldalú megvilágítása minden bizonnyal közelebb hozza az olvasót az ezredéve élt uralkodó alakjához, és személyén keresztül az adott kor minél jobb megismerésére sarkall. A távoli múlt vizsgálatán keresztül pedig talán közelebb kerülhetünk jelen korunkhoz, önmagunkhoz is.

Tóth Ildikó